

UDC 930.85 (4—12)

YU ISSN 0350—7653

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

COMITE INTERACADEMIQUE DE BALKANOLOGIE
DU CONSEIL DES ACADEMIES DES SCIENCES ET DES ARTS
DE LA R.S.F.Y.

INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

BALCANICA

ANNUAIRE DE L'INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

XXI

BELGRADE
1990

BALCANICA XXI, Beograd 1990, 1—411.

прилог компаративном познавању нашег усменог песништва. Допринос је приближно исти, иако мањег тематског захвата, какав су дали Војислав Јовановић Марамбо у својим проучавањима Меримеових мистификаци-

ја наших народних песама и М. Ибровац у студији о Клауду Фријелу и европској судбини српског и грчког усменог песништва.

Миодраг Стојановић

ВУКОВИМ ТРАГОМ НА КОСОВО

Владимир Цветановић, *Вуковим трагом на Косово*, Библиотека Вуков сабор, „Рад“, Београд 1989.

Усмено народно стваралаштво и народно благо Косовског поморавља у записима и интерпретацији В. Цветановића значајан је пресек у слојевитости наше народне културе изложене неумитном и разорном зубу времена. Отргнуто од заборава, ово драгоцено и специфично наслеђе једне колико архаичне толико и нове народне мудрости показује да је народно памћење и данас свеже, да му ваља посветити свеколику своју љубав и радозналост на путу континуитета и реконструкције српске историје културе и књижевности, на размеђу утицаја и прожимања са наслеђем других балканских народа.

Из говора *Уз ову књигу* са знајемо да је наш аутор још пре тридесет година, крајем 1960, као професор гимназије у Ђиљану, почео да прикупља народне пословице у Косовском поморављу. Десет година касније, на подстицај проф. В. Недића, приступио је проучавању и систематизовању грабе, као и њеној целивитости социолошко-књижевној анализи. *Сазвучја усмене народне поруке* (1965) први је његов рад из ове области, да би затим објавио још неколико прилога сродне садржине у часописима „Стремљења“ и „Обележја“, као и књигу *Есеји и чланци из књижевности* (1977). Капитално издање *Народна књижевност Срба на Косову*, у оквиру седме књиге,

донело је његове записе народних пословица и изрека, док је В. Бован у својој студији *Вук Караџић и његови следбеници на Косову и Метохији* скренуо пажњу на Цветановићева бележења и проучавања народних умотворина на овом поднебљу.

По речима самог аутора — „ова књига синтетизује све оно што (је) у периоду дугом близу тридесет година истраживао, проучавао, тумачио и један део тога објавио по разним часописима и листовима и ... књигама, али је то све сада добило другу димензију и нашао прво место у оквиру целине. Отуда је она и по својој физиономији тако конципирана да највећи део заузимају тумачења и објашњења порука и поука народних пословица и изрека, јер је то и био најдуже предмет [његових] теоријских, посебно социолошко-културолошких, па често и лингвистичких истраживања и вредновања.“

У тако замишљеној и уобличеној књизи, В. Цветановић изворну грабу распоређује и промишља у три веће тематске целине: *Лирске народне песме*, *Анегдоте и шале*, и *Народне пословице и изреке*.

Лирске народне песме, којих је у овом крају много више него епских, су песмотворни производи српског староседелачког, углавном градског становништва и његове патријархалне средине. Песме из

породичног круга, бројне и разноврсне, показују односе супружника, свекрве и снахе, радних и нерадних (лењих). „Породични живот је у Срба Косоваца“, по ауторовим истраживањима, „нарочито у време турског ропства, одакле потиче и највећи број лирских песама био под јаким утицајем патријархалног морала. Породица се не само поштовала него и бранила од свакога, па и свога члана, поготову ако он тек треба да се привикава и прихвата нове навике и односе. Јавно се мало износило шта се унутар велике патријархалне породице догађало, јер се није хтео да се квари спољна хармонична слика. Требало је бар породично гнездо, у то време ропства, сачувати од јавности и суда средине. Због тога и ове песме, које се често додирују са љубавним, управо мало говоре о неким битним, суштинским односима у породици, а много више сликају оне детаље који битно неће реметити мир, ред и сигурност задруга и њихових укућана.“

По језичким особеностима и етнографској грави у њима, неке песме су изразито старијег настанка, нпр. песме са мотивом о слепој љубави која девојку из богате породице води у сиромашну, или љубавна песма са описом девојачке лепоте и њене одеће из турског времена. „Очито је реч, закључује записивач, о девојци из богатог слоја (чорбацијског), јер свака девојка није имала посебну мараму (*долерин*) и *фестул* (део изнад мараме, као врста шепарића), а *жути дукат* на *алтан* (златно) грло у то нас још више уверава.“

Поменимо и то да Цветановић не доноси само варијанте својих записа; он прави избор из записа етномузиколога М. Васиљевића, истраживача В. Бована, М. Златановића, уз превасходна поређења са Вуковим ранијим текстовима. Ту су и лирске песме преузете из дела српских писаца Косовског поморља — Зарије Р. Поповића, Стојадина К. Трајића и других.

Лирске песме са родољубивим призвуком, као „ехо турског ропства и однос према раји“, бележе сећања на то тешко време и сенање слободе код Срба Косоваца, све до 1912. године. Наступило је ново време, улоге су се мењале. „Каури главу дигнали“, вели песма. Аге плаћају главом, Фатима постаје Босиљка, турске мајке са децом плачу на згаришту.

Шаљиве приче и анегдоте, као облици разбирите и опуштања али и као порука, повод су за још развијеније Цветановићеве есеје према оним уз лирске песме. Приче и анегдоте се доводе у везу са вицењима у наше време. „Оне су и данас у свему равноправне са вицењима који имају савремене поруке...“

Главни јунаци су *чаршијски људи*, занатлије и трговци. Отуда су догодовштине везане за алвациницу (посластичарницу), касапницу, кројачницу, док неке шаљиве приче говоре о сналажљивости појединца али и средине (комшија, пријатеља, робака), младих и старијих укућана; ту су и ловачке приче, шала о студенту што је *положија цел семестар*, анегдотско приказивање атмосфере у градској породици, о мајци која је онемела да би јој се син оженио.

Народне пословице и изреке Срба Косоваца, укупно их је 99, запремају готово две трећине ове доситејевски замишљене и уобличене књиге. Наиме, В. Цветановић сваку пословицу есејистички и моралистички коментарише у смислу „како схватити праву поруку пословице и изреке“.

Стотинак одабраних искрица народне мудрости сврстано је тематски. Сваку од двадесет две тематске целине чини по неколико, три до пет, пословичних мисли развијених у краће или дуже есеје, нпр. о претераној доброти — *Ако будеш мост, свако ће те газити*; затим, омаловажавање сиромашних (*Ем гол, ем з'л, зао*), међусуседски односи (*Кој кућу зида крај рђавих*

суседа, нека је зида на точковима да може побећи), или она новијег датума — *Нове бунаре копај, а старе не затрпавај* — о упоредом чувању старог и развијању новог пријатељства, као етички став човека косовског поднебља, примораног на кретања, сеобе, миграције — условљене вишевековним турским и арнаутским прогонима са родног огњишта. Даља истраживања нашег аутора показују да је уз стари облик ове пословице која није имала преносно, метафорично значење, била и прича, коју затим у запису читамо. — *Човек није пиринач да се домери*; ова пословична мисао представља континуитет једне грчке мисли да је човек *мерило свих ствари*. Она је, дакле, у овом запису новијег датума, суђећи по њеној конструкцији и језичком обележју, „архаично језички колорит је уступило место новијим облицима (није уместо неје; пиринач уместо ориз)“.

Од пословица и изрека насталих у кругу жена посебно се издваја она о женској домишљавости — *Женски шер никој неје научија*. Уз ову пословицу записивач је чуо три приче и забележио све три варијанте истог мотива. Насупрот овој, у кругу мушкараца је настала пословица, очито новијег датума — *Жена индустријска зна и ћирилицу и латиницу*, показујући, по речима истраживача, да је „патријархални оклоп попустио и да жена постаје економски самостална. Нижу се затим мисли

о субјективним слабостима хвалисавог човека (*Врапче на свој кантар кило и фртаљ*), али и оног претерано скромног који готово скрива своје вредности, у смислу пословице — *Цвеће се не кити, само је китка*. — Изузетно патриотски и завичајно је наглашена пословица *Најбоље се лежи где се врежи*, насупрот старој латинској сентенцији — *Ubi bene ibi patria* (Где је добро, ту је и отаџбина).

Неретко је уз пословицу записана и прича из које је она проистекла, као што је из Езопових и Доситејевих басана следила поука, наравоченије, епмитион. Још је Вук Караџић запазно ту међузависност народне приче и пословице: „У народу нашем има много малије приповедака које се као пословице приповиједају.“ Проширујући ово Вуково запажање, наш аутор-записивач додаје: „Прича се у овој књизи полако заборавља, а порука или закључак то јест пословица, добија све више самосталност и временом постаје потпуно издвојена и самостална. Тако у крилу народне приче, често и недовољно мотивисане и без жеље народног уметника постепено нестаје и раба се народна пословица.“

Настала на записима народних умотворина, књига колеге В. Цветановића је прерасла у вуковске поруке и просветитељска наравоченија, каква су она Доситејева, која су им и прави узор.

Миодраг Стојановић

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

— Друштво за пелопонеске студије —

Друштво за проучавање Пелопонеза основала је 1954. године група уважених грчких научника од којих су, и у нашој научној средини, добро позната

и цењена имена професора Панајота Зепа и Ника Веија. Удруживање у *Пелопонеску хетерију*, подстакнуто завичајном припадношћу оснивача и управе, има за